

HATIR NAKLİYATI MEFHUMU

Prof.Dr.Nisim FRANKO (*)

Ş.1- Sosyal Bir Vakıa Olarak Hatır Nakliyatı

Modern cemiyet hayatında, sık sık rastlanan bir hadise, motorlu nakil vasıtası sahiplerinin, muhtelif saikler altında, bazı kimseleri nakil vasıtaları ile taşımakta olmalarıdır(1). Filhakika, bir şahsın, motorlu nakil vasıtası ile, ister nezaket, ister hatır için başkasını bir yerden başka bir yere taşınması, günlük hayatın alelade tezahürlerindedir(2). Nitekim, modern hayatta her gün, bir vasıta sahibinin bir kimseyi nakletmesi: ansızın rahatsızlanan bir şahsı hastahaneye götürmesi(3), bir yere yetişmek mecburiyetinde olan diğerini o yere yetiştirmesi(4), bir yerden diğer bir yere giderken bir yere taşınması(5), oto-stop yapan bir kimseyi arabasına alması(6), hep içtimâî hayatın nakil vasıtaları sahiplerine yükledikleri davranış tarzlarıdır.

Bu hâdiselerin, hukuk sahasına intikali, bu suretle hiçbir karşılık beklemeden yapılan hizmet esnasında, bir zararın meydana gelmesi halinde, bu zararın tazmini probleminin ne olması gerekeceği hakkında, bir neticeye varma zaruretidir.

Bu meselede, salim bir neticeye varabilmek için, hukuk bakımından mühim olan üç noktanın çözülmesi gerekir: Bunlardan birincisi, bir nakil faaliyetinin ne zaman, bir "hatır nakliyatı" olduğunun tespitidir. İkinci nokta, tahakkuk şart ve şekilleri tespit edilmiş olan, "hatır nakliyatının" hukukî mahiyetinin ne olduğunu tayindir. Nihayet, üçüncü nokta ise, vakıa olarak tesbit ve teşhis edilmiş olan hatır nakliyatından doğmuş olan mes'uliyetinin ne şekilde bertaraf edileceğidir. Bu çalışmamızda, yalnız hatır nakliyatı mefhumunun ne olduğunu tesbitle iktifa edeceğiz.

§.2- Terminoloji

Sosyal bir vakıa olarak tezahür eden ve bir müellif tarafından(7): "Hatır için taşıma -veya hatır için aracı kullandırma- işletenin bir kimseyi, nezaket icabı veya onu memnun etmek için ücretsiz olarak aracında taşıması veya aracını ona kullandırması" şeklinde tarif olunan "hatır taşımacılığı"nın isimlendirilmesinde bir birlik yoktur. Filhakika, bu faaliyeti, "cemile olarak taşınan"(8) olarak isimlendirildiği gibi, "cemile olarak ücretsiz taşıma"(9) denildiği vaki olduğu gibi, aynı faaliyeti "hatır için seyahat"(10) tabiri ile de ifade edilmiştir. Bunun yanında, başka bir ifade tarzına göre, bu hatır taşımacılığı "mutazarrırın vasıtada bedava götürülmesi" olarak da beyan edilmiştir(11);

Bu tariflerden bazıları, "hatır nakliyat" unsuruna ağırlık verdikleri halde, diğerleri "ücretsiz taşımaya" ağırlık vermişlerdir(12). Halbuki, tafsilatı ile izah etmek fırsatını bulacağımız gib, hatır nakliyatında, her iki vasfa da ehemmiyet verilmiştir(13).

§.3- Hatır Nakliyatının Vasıfları

I- Ücret ödememe durumu

Şahısların veya eşyanın, mekan ve zaman dahilinde, yer değiştirtmeyi ifade eden, taşımanın "hatır nakliyatı" olabilmesi için, onun ivazsız olması gerekir(14). Bir nakliyatın ise, ivazsız olmasının en karakteristik hâli, taşıyanın taşıyana bu nakil dolayısı ile, bir "ücret" ödememiş olmasıdır. Bu hususa doktrinde muhtelif şekillerde temas edilmiştir. Ezcümle: "yaralanan veya ölenin hatır için ücretsiz taşınmakta" olduğundan bahsedilirken, buna temas edildiği gibi(15), mesuliyetin tahfifini icap ettiren diğer bir sebep de, otomobilde bedelsiz taşınanların durumudur(16), denilerek aynı esas benimsenmiştir. Şunu belirtelim ki, bu esas, doktrinde hâkim fikirdir(17).

Doktrinde kabul olunan bu esas, içtihatlar ile de teyit edilmiştir. Filhakika, Yargıtay, bir kararında aynen: "Davacılar, murisi Oğuz Üner'in, davalılardan Hamit'e ait ve diğer davalı Muzaffer'in idaresinde otomobil ile, Muzaffer'in arkadaşı olması sebebiyle, "ücretsiz olarak" bindiği ve birlikte gezmeğe gittikleri sırada, trafik kazasının meydana

geldiği, davalının savunmaları ve ceza dosyası ile delillerden anlaşılmaktadır. Uygulamada, (hatır taşıması) olarak sınıflandırılan bu gibi durumlarda" demek suretiyle(18), hatır nakliyatını bu "ücretsiz" olma vasfına sarahaten işaret ettiği gibi, yine Yargıtay, hatır nakliyatı ile âlâkalı diğer bir kararında aynı esasa: "..... davacıların yakını davalının aracında ücret karşılığında binmiş olmayıp, sırf hatır için taşınmıştır" demek suretiyle istinad etmiştir(19).

Yargıtay, diğer bir kararında, nakliyatın ücretsiz olma unsuruna şu şekilde tekrar işaret etmiştir: "Davacıların ölen desteğinin, davalılardan K.nın kocasının özel aracında, hatır için taşındığı sırada, olayın gerçekleştiği savunulmuş ve davalılar tarafından bunun aksi iddia edilmemiştir. Hakikaten, davacının kocasının davalı K.nın, olayda ölen kocasının aracında hatır için taşınmakta olduğu anlaşılmaktadır. Bir para ve ücret karşılığı yapılan taşımalarla, bir ücret karşılığı olmaksızın, hatır için yapılan taşımalarda, taşınanın zarara uğraması halinde, gerçekleşen tazminattan BK.nun 43. maddesi gereğince, zarar veren yararına bir indirim yapılması Yargıtay'ın kesinlik kazanmış uygulamasıdır(20).

Nihayet, Yargıtay, diğer bir kararından aynen: ".... Oysa, davacıların davalı Hikmet'in kullandığı minibüste, ücretli yolcu olmadıkları, bu araca sırf hatır için bindirildikleri anlaşılmaktadır" demek suretiyle, hâdisede ücret bulunmamasının "ivazsızlığın" bir tezahürü olduğunu, hiç şüpheye mahal bırakmayacak bir şekilde vurgulanmıştır(21).

1- Ücretsizlikle hatır nakliyatının tev'em olmaması

Burada, üzerinde durulması gerekli bir nokta, bir nakliyatta mücerret ücret ödenmemiş olmasının, her hâl ve kârda, bu taşımayı hatır nakliyatına ifrağ edip etmediğinin tesbitidir. Başka bir tâbirle, her ücretsiz nakliyat mutlaka bir hatır nakliyatının tezahürü müdür?

Bir fikre göre(22), bir kere Devlet Demir Yolları muayyen yaştaki küçük çocuklardan ücret almadığı gibi, 6186 sayılı Türkiye Cumhuriyeti D.D.Y. İşletmesi Kuruluş Kanununun 13. maddesine göre, ücretsiz yolculuk yapmalarına, Yönetim Kurulunda karar verilecek Ulaştırma Bakanlığınca tasvip

olunan kimseler, 14. maddesi gereğince seyahatleri için, ücretsiz tren veya vagon tahsis edilenlerle, 3282 sayılı kanunun 25. maddesine göre, DDY.larında seyahat eden Büyük Millet Meclisi üyelerinden ücret alınmaz. Bunun gibi İstiklâl Madalyaları verilmiş olan kimselere, vatanî hizmet tertibinden şeref aylığı bağlanması hakkındaki kanunun 2. maddesi uyarınca, devlet ve belediyeye ait vasıtalarda ücretsiz seyahat etmek imkânı da verilmiş bulunmaktadır(23). Bu durumlarda, bir hatır nakliyatı bulunduğu kabul edilmelidir.

Bu hususta, şuna işaret edelim ki, verilmiş olan misaller iki bakımdan mukni değildir. Bir kere, ücret unsuru "nakliye sözleşmesinin" kurucu unsurlarındandır(24). Bu unsuru taşımayan ve mekan değiştirmeye matuf olan sözleşmeler, belki vekâlet akdi olabilir(25). Hatta, iddia olduğu üzere bir isimsiz akit olur, fakat her halde bir nakliye mukalevesi olamaz. Kaldı ki, bir nakliyatın "ücretsiz olması" "ivazsızlığın" ancak bir şeklidir. Bu itibarla, ücret olmasa da, bazı hallerde "ivazlı" olma durumu mevzubahis olabilir.

2- Taşınanın taşıyıcıya bazı edimlerde bulunması

Muayyen ve müşahhas bir hâdisede, ücret ödememe hatır nakliyatının bir tezahürüdür. Ancak, taşınan taşıyıcıya, taşınanın karşılığında değil ve fakat taşıma dolayısıyla, bazı karşılıklar vermiş ise, durum ne olacaktır? Bu hususta, doktrin tarafından kabul olunan görüş şudur: Bir hatır nakliyatı esnasında; taşınan taşıyana, ekonomik bakımdan mühim addedilebilecek bir tavizde bulunmamalıdır. Başka bir deyişle, bu nakliyat sebebiyle, taşıyanın ekonomik bir menfaat temin etmemiş olması şarttır(26).

Buna yakın diğer bir fikir de, taşıyanın taşınandan hukukî bakımdan "ivaz" addedilebilecek bir şeyi almaması gerekeğidir(27). Bundan dolayıdır ki, taşınanın, nezaket icabı, iktisadî ehemmiyet arz etmeyen bir edimde bulunması, nakliyatın "ücretli" olduğu neticesini tevhit etmez. Bilfarz, taşıyıcıya, yemek veya içki ısmarlamak(28) halinde olduğu gibi.

Kanaatimizce, bu görüş yerindedir. Filhakika, hatır nakliyatı bir ictimai zaruret veya mücamele dolayısıyla yapılan nakliyattır; nakli yapanın bunda bir menfaati olduğu

kabul edilmemelidir. Nakil sebebiyle, taşıyanın bir "menfaati" olmaması, hatır vasfının "sine qua non şartı"dır. Bu itibarla, taşınanın nezaket ölçülerini taşmayan bir karşılıkta bulunması, nakliyatı "mücamele ve hatır" saikinden başka bir saikle yapılmış olduğu neticesini tevlit etmez. Bu mes'ele üzerinde durulan bir nokta, taşıyana sarf olunan benzine iştirak dolayısıyla, taşınan tarafından bir bedel ödenmesi halinde, burada "ücretsizlik" mefumu dışına çıkılıp çıkılmayacağıdır.

Bir görüşe göre(29), bu durum ihtilaflıdır. Bu durumda, nakliyatın ücretli mi yoksa hatır için mi olduğu durumunun tesbiti için olayların bütünü değerlendirilmiştir(30).

Bu hususta, başka bir fikre göre ise(31): "otomobilin kullanılması için bir meblâğın itası veya yakıt parasına iştirak edilmesi, iktisadî bir münasebetin ifadesi olduğu için, vasitanın "kiralınması" gibi bir netice doğurur".

Aynı istikamette, diğer bir fikre göre ise(32), yolcunun mühim miktarda, akaryakıt masrafına iştirak etmiş olması, kaideten "ücretsizlik" unsurunu bertaraf edeceği belirtilmiştir. Bu fikir, mefumu muhalif ile, şu şekilde ifade edilmiştir: "Yine, hatır için taşınan veya kendisine vasıta verilen kimsenin, önemsiz katkılarda bulunması (meselâ benzin masrafına iştirak etmesi ...) için bedava vasfını etkilemez"(33).

Şunu belirtelim ki, yolcunun benzin masrafına iştirakinin, yolculuğun vafına tesiri bakımından, durum Fransız Hukukunda mevzubahis edilmiş ve Fransız Yargıtayı bir kararında: "Akaryakıt masrafının yaralanan yolcu tarafından ödenip de, ancak bunun yarısının taşıyıcı tarafından tazmin edilmiş olması halinde bir nakliyat, nakliyatın karşılıksız yapılmış olduğunu idda etmek mümkün değildir"(34) demiştir.

II- Nakliyatın karşılıksız yapılmış olması

1- "Karşılıksızlık" mefumu

Borçlar Hukukuna göre, iki taraflı bir hukukî muameleye (akit) giren kimse, deruhte etmiş olduğu borç mukabilinde, kendisine bir edada bulunulmasını bekler.

Teknik bakımdan "muavazalı-karşılığı olan (contrat onéreux)" denilen bu nev'i akitlerde, her iki taraf da muayyen bir menfaat teminini istihdam eder(35). Bu itibarla, bir nakil faaliyetinin "ücret" karşılığında yapılmış olması halinde, hiç şüpheye mahal bırakmadan onu bir "muavazalı-onéreux" akit kategorisine sokar.

Buna karşılık, bazı akitlerde ise, taraflardan birisi, kendi taahhüdüne karşılık, karşı bir edim beklemez. Burada, muamelenin yapılış sebebi "causa donandi"dir(36). Bu itibarla, bu nev'i akitler "ivazsız" (contrat gratuit)dir. Ancak, şunu belirtmelidir ki, bir nakil faaliyetinde, karşılığında her ne kadar bir bedel alınmamış olması, bunu "ücretsiz" (gratuit) kategorisine dahil ederse de, burada bir hatır haklılığının bulunmaması yine mümkündür. Zira, bir nakliyatın hatır nakliyatı olabilmesi için, onun "ücretsiz" olması yetmez, ayrıca ivazsız olması, yani karşı tarafın, bu taşıma dolayısıyla "bir karşılık" elde etmemiş olması gerekir. Bundan dolayıdır ki, hatır nakliyatından bahsedilirken, onun yalnız "ücretsiz" olduğu değil, ayrıca "hatır" için (bénévole) olması gerektiği doktrinde ittifakla kabul edilmiştir(37). Nitekim, İsviçre hukukunda, bir nakliyatın "hatır" için olduğunu iddia edebilmek, bunun yalnız "ücretsiz" değil, aynı zamanda "mücaemele" (complaisance) ile yapılmış olduğunun ispatı aranmaktadır(38).

Ancak, şunu da belirtmelidir ki, İsviçre hukukunda, diğer bir fikre göre(39) onun bedava (gratuit) olması şartının yanında, "mücaemele (complaisance)" icabı olması gerekeceği iddiasının yerinde olmadığı, böyle bir tâbirin ilâve edilmesinin sebebi, Alman İsviçresinde, hatır nakliyatı karşılığında (mücaemele-complaisance) tabirinin kullanıldığı ve 1958 tarihli İsviçre Trafik Kanununun, bu temayüle işaret etmek üzere, bedava "gratuit" tabirinin yanında "mücaemele" (complaisance) tâbirinin ilâve edilmiş olduğu ifade edilmiştir.

İsviçre Hukukunda ileri sürülmüş olan bir fikrin -bedava ve mücaemele ile olması fikri- Fransız doktrinde de ileri sürülmüştür(40). Filhakika, bu doktrinde izah olunduğu üzere(41) "contrat gratuit" (ücretsiz) tâbiri, karşılığı olan ve Borçlar Kanununda, hususî bir şekilde tanzim edilmiş olan "contrat onéreux-muavazalı" akit mukabili kullanılan

bir tâbirdir. Bir akdin "gratuit" olması, borç altına girecek olan kimsenin mes'uliyetini, daha hafif takdir edilmesi neticesini doğuran bir husustur.

Bu düşünce tarzını, nakil sözleşmesine intikal ettirirsek, bu sözleşmenin "ücretsiz" olması, onun "gratuit" olmasını ifade eder. Bunun, hiç bir karşılık olmadan (hatır) için yapılmış olması ise, onun bir "mücadele" (gracieux-complaisance) saikine bağlı olmasına mütevakıftır(42). Bundan dolayıdır ki, Fransız Hukukunda işaret olunduğu üzere(43), nakliyatın ücretsiz olması, her ne kadar onun "muavazalı" olmadığını (onéreux), bilakis "gratuit" olduğunu ifade eder ise de, bunun "hatır için taşıma-transport bénévolé" olduğunu ifade etmez. Zira, bu takdirde dahi, eğer taşıyıcının taşımada bir menfaati mevcut ise -ücret alınmamış olmasına rağmen- burada "bir menfaate müstenit -transport intéressé" mevcuttur.

Bundan dolayıdır ki, muayyen ve müşahhas bir durumda, nakliyatın yalnız ücretsiz değil, "karşılıksız" olması halindedir ki, ortada bir "hatır nakliyatı" vardır. Bu görüş doktrin tarafından kabul olunan hâkim fikirdir(44).

Bir nakliyatın, hatır için yapılmış olduğunun kabulü, onun "karşılıksız" "mücadele icabı" olmasına bağlı olduğuna göre, bu tâbirin hukuken neyi ifade ettiğini de tesbit etmek gerekir. Mücadele fikri, doktrinde şu şekillerde ifade edilmiştir: "Bir hâdisede mücemenin bulunduğu kabul etmek için, hizmeti ifa eden kimsenin, karşı tarafa, bu hizmeti ifa etmekten başka hiç bir sebebe dayanmamış olmalıdır(45). Aynı fikir, şu şekilde açıklanmıştır: "Mühim olan, taşınan kimseden, önemi olan mukabil bir edanın istenmemiş olmasıdır. Yolcunun, beraber taşınmasında bencil olmayan bir karakteri haiz olması lâzımdır(46). Şunu belirtmelidir ki, nakliyatın insanî saiklerle yapılmış olması halinde de, ortada bir hatır nakliyatının mevcut olduğu kabul edilmektedir. Bu fikir, şu şekilde ifade edilmiştir: "Yolcunun, vasıta sahibi tarafından, sırf insanî ve ahlâkî gayelerle taşınmasında da, yine bir "hatır için ücretsiz taşıma" mevzubahistir(47).

Hatır taşımacılığında, taşınanın menfaatinin mevcudiyeti ayrıca şu şekilde de vurgulanmıştır: "..... Vasıta sahiplerinin vasıtaları, umumiyetle iktisadî bir

fayda temini ve seyyahat maksadile kullanmaları esas olmakla beraber, otomobiline sırf nezaket ve yardım gayesi ile ve ücretsiz hatır için taşınan kimsenin, bir kaza neticesinde ölmesi veya yaralanması"(48).

Şunu belirtelim ki, Yargıtay bir kararında(49), bir kimsenin arkadaşlık saiki ile taşınmış olmasının da: "..... Davalı araç şoförü İ.M. davacıların miras bırakanın, aralarındaki arkadaşlık ilişkisi sebebiyle, aracına almış bulunmasına göre, olayda "hatır taşımacılığı" söz konusudur" demek suretiyle, hâdisede hatır nakliyatı olduğunu teyit etmiştir.

İlâve edelim ki, Yargıtay diğer bir kararında da, aynı sebeple yapılan nakliyatın, hatır nakliyatı olacağını kabul etmiştir. Bu husus kararda açıkça belirtilmiştir: "Davacılar murisi Oğuz Üner'in otomobile, Muzaffer'in arkadaşı olması sebebiyle ücretsiz olarak bindiği uygulamada (hatır taşınması) olarak vasıflandırılan bu gibi durumlarda"(50).

2- "Karşılıksızlığın" muhatabı ve ölçüsü

Muayyen ve müşahhas bir nakil faaliyetinde, nakliyatın "hatır nakliyatı" olarak tavsifinin, onun mücerret "ücretsiz" olması ile tev'em olmadığı; hâdisede daha geniş bir mefhum olan "karşılıksız" olma unsurunun da aranacağını belirtmiştik. Ancak, bir menfaat fıkdanı şeklinde tezahür edecek olan, bu karşılıksızlığın, nakliyatın taraflarından hangisine raci olacağı ve bunun ölçüsü ile vasfının ne olacağını de tesbit etmek gerekir.

A) "Karşılıksızlığın" muhatabı

Hatır nakliyatının tavsifinde, yapılan nakliyattan kimin menfaattar olması gerektiği hakkında tereddüt mevcut değildir. Filhakika, gerek doktrinde, gerekse içtihatta, taşıyıcının bu nakliyatı menfaati bulunmaması gerekeceği, ittifakla kabul edilmiştir.

Nitekim, bir hatır nakliyatı dolayısı ile meydana gelmiş olan bir kazada bunun bedava olup olmadığının tesbiti zımında ileri sürülen bir fikirde aynen: "İşin bedava olması vasfı, kaza kurbanı bakımından değil, vaziülyet bakımından nazarı dikkate alınmalı ve burada, vaziülyedin, mücemeleye müstenit bir davranışı bulunduğu tesbit

edilmelidir"(51), denildiği gibi, aynı fikir, menfaatin taşınana ait olması gerekeceği hususunu, muhalif mefhumu istinad etmek suretiyle de olsa ifade edilmiştir: "Bir nakliyatın veya kullandırmanın, mücameleten yapıldığını kabul etmek için, bunların münhasıran veya faik surette, ondan istifade edenin lehine yapılmış olması gerekir"(52).

Akitlerin, muavazalı olup olmadıklarını tayin ederken, yine menfaatin kimin lehine olacağı -daha doğrusu kimin lehine olmayacağı- şu şekilde belirtilmiştir: "Bir akdin karşılıksız veya atıfet sebebiyle icra edilmiş olduğunu kabul etmek için, taraflardan birinin kendisi için hiçbir karşılık beklemeksizin, karşı tarafa hizmet etmiş olması gerekir"(53). Hatır nakliyatında, menfaatin aidiyeti, şu şekilde de vurgulanmıştır: "Taşıma, umumî olarak veya özellikle, taşınanın menfaatine olmalıdır"(54).

Aynı mes'elede, bir müellif, mefhumu muhalif yolu ile, hakim fikri teyit etmiştir: "Diğer taraftan, taşıma veya ödünç verme hatır için olmalıdır. Bu işten münhasıran veya başlıca bunlardan faydalanan kimsenin menfaatine yapıldığı zaman durum böyledir(55). İsviçre doktrini aynı fikri şöyle tekrarlamıştır: "Nakliyatın bedava veya mücamele icabı yapılmış olması vaziyet bakımından mevzubahis olur(56).

Nakliyatın, hatıra müstenit olma vasfı bakımından, menfaatin aidiyetine müteallik, gerek Türk gerekse yabancı doktrinin fikirleri, içtihatla da teyyüt etmiştir. Filhakika, Yargıtay, bu bapta ittihaz etmiş olduğu bir kararında bu unsura açıkça temas etmiştir: "Oysa, davacıların, davalı Hikmet'in kullandığı minibüste ücretli yolcu olmadıkları, bu araca sırf hatır için bindirildikleri anlaşılmaktadır. Tazminat alacaklısının bir çıkar karşılığı olmaksızın taşındığı olaylarda, taşıyanın onlara karşı sorumluluğu, haksız eylemden doğma bir sorumluluk olmakla beraber, ortada hatır için taşıma söz konusu bulunmakla(57).

Aynı mes'ele, Fransız içtihadı tarafından tetkik edilerek, umumî temayüle uygun şekilde karara bağlanmıştır. Karar şudur: "Nakliyat P. tarafından sırf bir mücamele kasdı ile yapılmayıp, kendisinin şahsî menfaati gözetilerek yapılmıştır. Bu itibarla, taşımanın hatır nakliyatı olan vasfı mevcut değildir"(58).

Bir akümülatör bataryası ile âlâkalı bir davada, Fransız Yargıtayının vermiş olduğu karar da şöyledir: "Kararın istinad etmiş olduğu sebeplerden A.nın, kendisine C. tarafından temin edilmiş olan cihazın, iyi işleyip işlemediğini tetkik maksadıyla, kendisinden bu hususun kontrolünü istediğini ve C.nın lüzumlu aletleri alarak, çalışmakta olan nakil vasıtasına yalnız bu maksatla binmiş olduğu ve bu kontrol ameliyesi yapıldıktan sonra, kazanın C.nin avdeti sırasında meydana gelmiş olduğu C.nin bu safhada naklinin ise hatır nakliyatı değil, bilâkis otomobil sahibinin menfaati için yapılmakta olduğunun tespit edildiği"(59).

B) "Karşılıksız"lığın ölçüsü

Yapılmış olan bir nakliyatın tavsifi bakımından, menfaatin aidiyetini tesbit gerekli ise de, bunun kâfi olmadığına işaret edilmelidir. Filhakika, "karşılıksız"lığın aidiyeti yanında, bunun ölçüsünün de ehemmiyeti vardır. Başka bir tâbirle, taşıyana temin edilecek olan menfaatin ölçüsü ne olursa olsun, her menfaat, vâki nakliyatı "hatır nakliyatı" olmaktan çıkarabilecek midir?

Hemen şunu işaret edelim ki, bu mes'elenin hususî bir tezahür tarzına, nakliyatın "ücretsiz"liğinden bahsederken ve taşınanın benzin masraflarına iştiraki dolayısı ile temas etmiştik(60). Şimdi, mümassil ve fakat daha şumüllü bir zaviyeden mes'eleyi ele alacağız.

Bu hususta, belirtildiği üzere(61), Fransız içtihadı, çok kat'i bir tutumla, nakil dolayısı ile taşıyıcıya temin edilen en küçük menfaatin dahi, nakliyatı "mücamele" nakliyatı olmaktan çıkaracağını kabul etmiştir.

Buna mukabil, Fransız doktrini, daha mülayım bir düşünce ile temin olunan menfaatin mühim olma şartını aramıştır. Nitekim, bu fikir şöyle ifade edilmiştir: "Mücerret mücamele niyeti ile yapılmış olan bir nakliyat, hatır için yapılmış demektir. Muhatabı, mütevazi bir ücret ödese dahi, durum değişmez"(62). Hatır nakliyatında, kasdın oynadığı rolün nazarı dikkate alınması gerekeceği de, bu fikri tarsin etmesi bakımından, ilâve edilmiştir(63).

Taşınan tarafından, taşıyıcıya verilecek karşılığın, mühim olması gerekeceği fikri, Türk Hukukunda da müdafaa edilmiştir. Filhakika, bir görüş muhalif mefhum yolu ile

dahi olsa, bu hususu belirtmiştir: "Mühim olan taşınan kişiden, önemli bir edimin istenmemesidir"(64), şeklinde ifade olunan bu görüş yanında, edimin ehemmiyeti şartına, doğrudan doğruya da, şu şekilde temas edilmiştir: "Yine, hatır için taşınan veya kendisine vasıta verilen, kimsenin bazı önemsiz katkılarda bulunması, meselâ benzin masraflarına katkıda bulunması, işletene yemek ısmarlaması gibi, işin bedava niteliğini etkilemez"(65).

İsviçre Hukukunda, aynı paralelde görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre: "Hukukî manada, bir karşı edim olmadığı takdirde, nakliyatın bedava olma vasfı mevcuttur. Yolcu ne seyyahatını ödemiş ne de mühim miktarda yakıt masraflarına iştirak etmiştir. Yolcunun, vaziülyede içki veya yemek ısmarlaması, nakliyatın bedava olma vasfını kaldırmağa kifayet etmez"(66). Aynı görüşün, başka bir tezahürünü de, şu cümlelerde görmek mümkündür: "Bazen vasıtada ücretsiz taşınan yolcunun, nezaket icabı vasıta sahibine, içecek bir şey veya öğle yemeği ısmarlaması mümkündür. Bu gibi, ufak masraflar, taşımanın vasfını değiştirmemekte, ve ortada yine hatır gayesiyle yapılan "ücretsiz bir taşımanın" bulunduğu kabul edilmelidir"(67).

Bu hususta ne düşünülmelidir? Kanaatimizce, hatır nakliyatında esaslı unsur, belirtildiği üzere(68), bu taşımanın taşıyan için her hangi bir menfaat arzetmemesidir. Bu itibarla, böyle bir seyyahat esnasında, taşınanın, nezaket, mücamele veya başka bir saik ile, taşınana ekonomik bakımdan ehemmiyet arzetmeyen bir karşılıklıta bulunması, nakliyatın vasfında bir değişiklik yaparak, onu "hatır nakliyatı" olmaktan çıkartmıyacağı kabul edilmelidir.

III- Menfaatin "mâmelekî", "manevî", "muhik" ve "müş- terek" olma vasfının rolü

Hatır nakliyatını tavsif eden, en mühim unsur, bu nakliyatı, taşıyıcının bir güna menfaati olmamasıdır. Ancak, burada üzerinde durulması gereken husus, hatır nakliyatı vasfını bertaraf edecek olan bu menfaatin, mahiyetinin ve müşterek menfaat halinde durumun ne olacağıdır. Başka bir tabirle, bir nakliyat zımında, manevî menfaatin bulunması halinde "hatır nakliyatı" vasfı kalkacak mıdır? Bunun gibi, menfaatin muhik olması aranacak mıdır? Nihayet, müşterek menfaat bulunması halinde, bunun tersi ne olacaktır?

1- Menfaatin "mâmelekî" olmasını arayan görüş

Bir düşünceye göre, muayyen ve müşahhas bir nakliyatta mevcut menfaatin, nakliyatın vasfını değiştirebilmesi için, onun mâmelekî bir vasıf arzemesi gerekir. Bu görüş, Türk Hukukunda, muhalif mefhum yolu ile de olsa, şöyle ifade edilmiştir: "..... Genel olarak, taşıma ile vasıta sahibinin, iktisadî menfaati temin edilmediği durumlarda, taşımanın hatır için ve ücretsiz olduğu kabul edilir"(69). Aynı fikri teyit eden diğer bir görüş ise şudur: "Bedel mukabili taşımalarda umumiyetle taşınanlar, otomobil "sahip" veya "tutucusu"nun iktisadî menfaatlerle bağlı olduğu kimselerdir"(70). Aynı mevzuda, diğer bir ifade tarzı da şudur: "Yapılan taşıma karşılığında, tutucu tarafından para veya ayın olarak bir karşı edim kabul edilmiş ise, ortada hatır için yapılan bir taşıma vakıası yoktur"(71).

Şunu belirtmelidir ki, menfaatin mâmelekî vasfı, taşıyıcının bir menfaat elde etmesi şeklinde olabileceği gibi, muayyen ve müşahhas hâdisede, bir masrafın yapılmaması şeklinde de tezahür edebilir. Filhakika, işaret olunduğu üzere(72) vasıta sahibinin, profesyonel bir şoför istihdam etmek hususundaki gayretleri âkim kalmış olması nedeniyle, arabanın sevk ve idaresi için, başka bir kimseye müracaatı halinde böyle bir mâmelekî menfaatin mevcudiyeti kabul edilmelidir.

Temin edilen menfaatin, mâmelekî olması unsurunu tesbit ederken, şöyle bir mes'ele ile de karşılaşılabılır: Taşıyıcıya temin olunun mâmelekî menfaat, umumiyetle, kendisine taşınan tarafından temin edilmiş olur. Fransız Hukukunda, bir garaj sahibinin, vasıtanın satışını teminen, muhtemel müşteriye, vasıtayı tecrübe ettirmesi halinde, burada menfaate müstenit bir taşıma olduğu kabul edilmiştir(73).

Türk doktrinde de, aynı fikir şu şekilde benimsenmiştir: "..... otomobil fabrikasının veya acentasının, araba satın almak isteyen bir müşteriye, vasıtanın kaliteleri hakkında bilgi vermek ve satım sözleşmesinin in'ikadına ikna etmek için, deneme seferine çıkması halinde hatır için ücretsiz taşıma söz konusu değildir"(74). Her iki doktrinde de, bu hususta ihtilaf

pektir. Ancak, burada üzerinde durulması gerekli olan nokta, taşıyana menfaatin, taşınan tarafından değil de, onun bir arkadaşı tarafından temin edilmiş ise, durumun ne olacağıdır?

Fransız Yargıtayına şöyle bir hâdise intikal etmiştir: Bir şirketin acentası, otomobillerinden birinin teminini teminen, P.ye arabayı tecrübe etmesini teklif etmiş idi. P. arkadaşlarından biri olan, bir mühendise kendisine refakat etmesini istemişti. Otomobil, şirketin ustalarından biri tarafından sevkedilmekte iken, bu kimse yolculuk sırasında, direksiyonu mühendise teslim etmiş ve o sırada meydana gelen sebebi meçhul bir kaza neticesinde mühendis yaralanmıştı.

Bu sebeple ikame olunan davada, Fransız Yargıtayı şu içtihadta bulunmuştur: "Mahkeme kararının münderecatına göre, zararı ika etmiş olan vasıtanın, şirketin mülkiyetinde olduğu ve bu vasıta üzerinde nezaretinin devam etmiş olduğu sabittir. Şirket, nakliyatın hatıra müstenit olduğundan bahisle, hakkında 1384. 10. maddesinin hükümlerinin kendisine tatbik edilemeyeceğini hataen iddia etmiştir. P.nin, otomobilde hatır saiki ile taşınmamış olduğu, bilakis otomobilin tarafından satın alınmasını teminen vasıtada bulunduğu ve bu itibarla, hâdisede mücemeleye müstenit bir fiil olmadığı zahir olmakla, şirketin iddiası kabule şayan görülmemiştir"(75).

Bu hususta, şunu belirtelim ki, Paris İstinaf Mahkemesi, bir kararında mes'eleye doğrudan doğruya temas etmemekle beraber, hâdisede hatır nakliyatı mevcut olsa dahi, yolcunun 1384.10 maddesinin, kendisine tanıdığı olduğu himayeden mahrum bırakılması için ne açık ne de umumî prensibin bulunmadığını ifade etmekle, Fransız içtihadında, o zamana kadar mevcut olan temayülde, köklü bir değişiklik getirmiştir(76).

Yukarıda, temas edilmiş olan, Fransız Yargıtayı'nın kararında, zarara uğrayan, taşıyıcının muhtemel müşterisi olmayıp, onun arkadaşı idi. Bu itibarla, hâdisede taşıyıcının, o arkadaşını taşımakta, bir menfaati olup olmadığının tayini şayanı tetkiktir.

İşaret olunduğu üzere(77), bu hususa Fransız Hukukunda da temas edilmemiştir. Burada, durum şu şekilde

izah edilebilir(78): İlk nazarda, müşterinin arkadaşının deneme seyyahatı zarfında, otomobilde ancak bulunmağa mezun bir kişidir. Tecrübesi yapılan vasıta onun tarafından alınmayacağına göre, taşıyanın onun vasıtada bulunmasında bir güne menfaati yoktur. Hatta, burada aleyhe bir durumun mevcut olduğunu da ifade etmek mümkündür. Zira, satıcı iki kişiyi ikna etmek mecburiyetinde kalabilir. Nihayet, arkadaşın, sırf gezintiden istifade etmek için arabada bulunduğu da iddia edilebilir.

Ancak, şu husus unutulmamalıdır ki, müşteri hakikaten otomobil almağa hevesli idiyse, otomobilcilik sahasında sahibi selâhiyet olan bir kimsenin mevcudiyeti, otomobil satışı bakımından lehe bir rol oynayabilir ve satış aktidinde in'ikadını temin edecek bir unsur olabilir. Müşteriye, tavsiyede bulunan arkadaşın, nihaî kararı almak hususunda, müşteri yerine de kaim olabilir.

Bundan dolayıdır ki, her ne kadar otomobilde bulunan kişilerden yalnız birisi parayı ödiyecek ise de, satış aktidinin in'ikadında ikisinin de rolü mevcut olabilir. Hatta, bazı hallerde, müşterinin, otomobili satın alması için, arkadaşına temsil selâhiyeti de vermiş olabilir.

İçtihat, muhtemel müşterinin taşınmasında, taşıyıcının bir menfaati olduğunu kabul ettiğine göre, müşterinin kararına müessir olabilecek arkadaşının hazır bulunmasında da, aynı şekilde menfaatler olduğunu kabul etmekte hâtâ yoktur. Nitekim, Fransız Yargıtayı, bir kararında bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: "Muhtemel müşteri olan G.nin, otomobili tecrübe ederken N.nin yardımını dilediğine göre, bu şahıs tıpkı müşteri gibi aynı sebebe istinaden taşınmasında, G.nin talebinin is'afında, aşikâr menfaati mevcuttur(79).

Fransız Hukukunda mevzubahis edilmiş olan bu hâdise hakkında ne düşünülmelidir?

Kanaatimizce, nakliyat esnasında, taşınanın bizzat kendisinin olmasa da, onunla âlâkalı olmak üzere üçüncü bir kimsenin (arkadaşın) taşınmasında dahi, taşıyıcının menfaati bulunduğunu kabul etmek gerekir.

2- Menfaatin "manevî" olmasını arayan görüş

Taşıyıcının, nakliyatını tavsif etmek bakımından,

mâmelekî menfaatin rolünü görmüş olduk. Acaba, muayyen ve müşahhas bir nakliyatta, "manevî menfaatin" bulunması, aynı tesiri icra eder mi?

Bu hususta, Türk doktrini ile Fransız doktrini aynı, Fransız içtihadı ise, ayrı görüşleri paylaşmaktadır.

Türk doktrini, menfaatin maddî olma şartını aramamaktadır. Bu husus, şu şekilde ifade edilmiştir: "Bu menfaatin maddî olması şart değildir"(80).

Yine, Türk Hukuku bakımından, nakliyatın tavsifi açısından, manevî menfaatin rolü, muhtelif vesilelerde ifade edilmiştir: "Birlikte yapılan eğlence gezileri, tazminatın tenzilini, bazen de tamamen reddini haklı gösteren özel bir hâldir"(81). Türk hukukunda, bu manevî menfaatin insanî ve ahlâkî sebeplere dayanabileceği de kabul edilmektedir. Nitekim, bu hususa şu şekilde işaret edilmiştir: "Yolcunun, vasıta sahibi tarafından, sırf insanî ve ahlâkî gayelerle taşınmasında da yine bir (hatır için ücretsiz taşıma) mevzubahistir. Meselâ, bir doktorun hastasını evine bırakması veya sokakta fenalık geçiren bir ihtiyarın evine götürülmesi hallerinde, genellikle bir (hatır için ücretsiz taşıma) mevcuttur(82).

Nakliyatı, hatır nakliyatı olmaktan çıkaran menfaatin, mutlaka, maddi olması gerekmediği hususu, İsviçre hukukuna atfen de, şu şekilde belirtilmiştir: "Bir kimsenin, erkek ve kız arkadaşları ile yaptığı (eğlenti gezilerinin) ise, hatır gayesi ile ücretsiz olarak yapıldığı kabul edilmekte ve bu gibi durumlarda, SVG59/3 madde hükmüne göre tazminat miktarı geniş ölçüde indirilebileceği ileri sürülmektedir"(83).

Fransız hukukunda, doktrin, mes'elemiz hakkında muhtelif fikirler ileri sürmüştür. Bir kısım doktrin, Türk ve İsviçre doktrinine paralel olarak, manevî menfaatin mevcudiyetinin "hatır nakliyatı" vasfını kaldıracağını kabul etmiştir. Bu husus: "Bu menfaat, mücerret manevî bir vasıf arzedebilir"(84) demek suretiyle belirtildiği gibi; diğer şekilde de ifade olunmuştur: "Fikrimize göre, hissî bir saikin, nakliyatın bedava olma vasfına müessir olacağını zannetmiyoruz"(85).

Fransız doktrini, münferit hâdisede, yalnız hissî bir rabitanın mevcudiyetini, nakliyatın vasfı bakımından müessir

olmayacağını kabul ettiği gibi; iki şahsın beraberce spor karşılaşmalarını seyretmek üzere, beraber seyyahat etmeleri durumunda dahi, nakliyatın vasfını değiştireceğine işaret etmiştir(86).

Şunu belirtelim ki, Amiens İstinaf Mahkemesi, spor karşılaşmasını seyretmek üzere yapılan nakliyatın, hatır nakliyatı vasfını kaldıracak mahiyette manevî bir menfaat teşkil etmediğini, içtihat etmesine rağmen; alelîtlak bir manevî menfaat bulunması halinde; vasıf üzerinde tesir edeceğini kabul etmiştir. Amiens İstinaf Mahkemesinin içtihadı şöyledir: "Dosya münderecatından, S. ile B.nin müştereken yapmış oldukları seyyahatın maksadının, bir süre avında hazır bulunmak olduğu ve müşterek nakliyatın tıpkı süre avı gibi, bir zevk kaynağı bulunduğu unsurunun ihtilâflı olmamasına, bu durumda B.nin otomobili sevk ve idare etmesinin, sırf spor zevkini tatmine makrun bulunduğu, yoksa burada S.in bilfarz yorulmamasını temin etmeğe matuf ve binnetice, hakikî bir manevî menfaat şeklinde tecelli etmekten uzak, basit bir yardımdan müteşekkil bulunduğu, seyyahat esnasında, hısım, akraba veya arkadaş sıfatıyla vaki olan küçük hizmetlerin, yardımların ve tavassutların veya nezaket icabı davranışların, sırf hatır ve mücamele kasdı ile yapılmış olan nakliyatın, işbu vasfını değiştirebileceğini kabule mahal olmadığını" demek suretiyle(87) fikrini perçinlemiştir.

Bu mevzuda, şuna da işaret etmelidir ki, -Fransız hukukunda- Amiens İstinafının zikrolunan kararın aksine manevî menfaatin mevcudiyetinin, nakliyatın "hatır nakliyatı olma" vasfını kaldırabileceği hususunda ittifak yoktur. Buna mukabil, maddî menfaatin böyle bir tesiri olacağı hususunda tereddüt yoktur. Nitekim, vaki bir hibe dolayısıyla, bu fikir şu şekilde açıklanmıştır: "Muamelenin, ivazlı olup olmayacağı hususunda, müstefidine külfetli veya tahsisli hibe halinde, hibe yapanın mamelekî menfaat istihsal edip etmediği bakımından, çok mühim içtihadî bir temayül mevcuttur"(88).

Aynı istikamette olmak üzere, Fransız Yargıtayı, manevî menfaatin, muamelenin icrası bakımından, ancak bir saik ve sebep teşkil edebileceği ; bunun nazara alınması için, bunun mâmelekî bir menfaat şeklinde in'ikâsı gerektiği, mücerret manevî bir menfaatin ise, nakliyatın

vasfında bir güne değişiklik yapmayacağı fikrini benimsemiştir(89).

Yine, Fransız Yargıtayı, hatır nakliyatındaki "hatır" unsurunun bertaraf edilmiş olduğunun kabulü için, bunun ancak nakliyatın "kâr" amacı ile yapılması halinde mevzubahis olabileceği, "kâr" mefhumundan ise "mâmelekî bir menfaatin" mevcudiyeti anlaşılması gerekeceğini şu şekilde ifade etmiştir: "İstinaf Mahkemesinin tesbitlerine göre, nakil vasıtası vaziülyeddi sıfatıyla, kendisine raci olan mes'uliyetten kurtulabilmesi için, nakliyatın "hatır için" yapılmış olduğunun ispatının gerekeceği, beyine külfetinin C.ye ait bulunacağı, "C"nin bu nakliyattan kendisi için bir güne "kâr"ı tevhit etmediğini isbat etmiş bulunduğu "kâr" mefhumunun ise, ancak mâmelekî mahiyette bir menfaate izafe edilebileceğine göre, İstinaf Mahkemesinin bu sebeple verdiği karar kanuna uygundur"(90).

Fransız Yargıtayı, başka bir kararında da, manevî menfaatin "hatır" vasfını bertaraf etmeyeceğini tekrarlamıştır. Hâdisede, bir şirket, bir sendikanın menfaatine olmak üzere, nakliyatın icrasını teminen, sendikanın müstahdemine, şoförü ile birlikte kamyonu teslim etmiştir. Nakil esnasında meydana gelen bir kaza dolayısıyla, işbu kaza âriyet verilmiş olan kamyonunda meydana geldiğinden, âriyet verenin mes'uliyeti mevzubahis olmuştu. Mahkeme aynen: "(0) şirketinin kendi personeline yemek servisi kolaylaştırmak maksadıyla mevzubahis olan manevî menfaatinin, yapılan nakliyatla, her iki tarafın menfaatini gözeten bir nakliyat mahiyetini izafe edemeyeceğini ve her hal ve kârda ileri sürülmüş olan menfaatin hiçbir surette mâmelekî vasıf arz etmemiş olmasından dolayı, 1384.maddenin hükümlerinin tatbikine mahal olmadığına" karar vermiştir(91).

Fransız Yargıtayı, diğer bir kararında da, bu fikrini teyit etmek imkânını bulmuştur. Hâdisede, birkaç taksi şoförü, bunlardan birinin taksisi ile taşınmakta iken; şoförlerden biri kazaya uğramıştı. Fransız Yargıtayı, İstinaf Mahkemesinin görüşünü benimseyerek, hâdisede profesyonel bir nakliyatın bulunmadığını, bu itibarla nakliyatın şoförlerin eğlenmesine matuf bulunduğu tesbit ederek, kararında: "Nakliyatın, şoförle arkadaşlarının müştereken gezmeleri için tertip edilmiş bulunduğu göre,

ikinci derece hâkimlerin haklı olarak, hâdisede P.nin lehine, bir güne mâmelekî menfaatin bulunmadığını kabul etmekte isabet ettiklerini"(92) belirtmiştir.

3- Menfaatin "muhik" olması şartı

Yapılmış olan bir nakliyatta, karşılıksızlık unsurunu bertaraf edecek olan -menfaatin mevcudiyetinde, mahiyeti yanında- bir de bunun, muhik olup olmayacağı hususu, üzerinde durulup durulmayacağı şayanı tetkiktir. Burada, menfaatin, muhikliği muayyen ve müşahhas bir hâdisede, elde olunan menfaatin ahlâk ve adaba mugayereti bakımından dikkate alınmaktadır.

Fransız hukukunda, bu mes'ele, otomobille seyyahat etmekte olan ve fakat evli olmıyan bir çiftin, evlilik dışı münasebeti tahakkuk ettirmek için, bir yer ararken, meydana gelen kazada evli kadının ölmesi hâdisesi dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Bu ölüm neticesinde dava ikame edilmiş ve Dijon mahkemesi, hâdisede menfaate müstenit bir nakliyatın bulunduğu ve bu menfaatin "kadının erkeğe karşı olan davranışı şeklinde tezahür ettiğini"(93), kabul etmiş ve bu itibarla Fransız Medeni Kanununun 1384. maddesinin 1. fıkrasının davada kabili tatbik olacağı neticesine varmıştır.

Dijon İstinaf Mahkemesi, vasıtanın vaziülyedinin, ne mâmelekî ne de muhik bir menfaatinin bulunmaması sebebiyle, nakliyatın hatır nakliyatı olduğu neticesine varan Dijon mahkemesinin kararını şu ifadelerle bozmuştur: "Hukukla, ahlâkın yekdiğerinden farklılığı ne kadar ileri sürülürse sürülsün, nakliyatın maksadının, ceza kanununun suç olarak tesbit etmiş olduğu bir fiile istinad etmiş olduğuna, "nemo auditor" kaidesine müsteniden, kanundaki karineden lehe bir netice çıkarmaya mani bulunacağına; karşılık mefhumunun, ancak meşru bir menfaate muzaf olabileceğine göre, ilk mahkeme hakimlerinin iddiaları hilâfına, asliye ceza mahkemesinin vazifesi dahiline giren bir fiilin "karşılık" veya "bedel" olamayacağına göre"(94).

Şunu belirtelim ki, bu karar hakkında, bir içtihat notu yazan Prof. Ponsard, İstinaf Mahkemesinin kararında "nemo auditor" prensibinin yanlış değerlendirildiğini belirterek, kararı tenkid etmiş ve hâdisede ölenin haleflerinin taleplerinin bu sebeple reddedilmesinin yerinde

olamayacağını belirtmiştir(95).

Fransız Yargıtayı, Dijon İstinaf Mahkemesinin kararına mesned teşkil etmiş olan -ancak tarafların ikisinin de bekâr olduğu- mümassil bir hâdisede, menfaatin hem mâmelekî, hem de muhik olması gerektiğini teyit etmekte ve şöyle demektedir: "İstinad edilmiş olan menfaatin, hem gayrı muhik hem de bir güna mâmelekî vasıftan mahrum olması dolayısıyla, yukarıda zikredilmiş olan kanun hükmünün tatbikinin mevzubahis olmayacağını"(96) belirtmiştir.

4- Müşterek menfaatin mevcudiyeti hâli

Hatır nakliyatının tavsifi bakımından, mevcut menfaatin vasfı yanında, başka bir tabirle menfaatin mâmelekî, manevî ve muhik olması yanında, bu tavsifte müşterek menfaatin de tesirinin ne olacağı şayanı tetkiktir. Bu mes'eleye, tarihi oldukça eski olmakla beraber, Fransız içtihadında temas edilmiştir(97). Hâdisede, iki seyyar tüccar memuru, biri daha iyi tanıdığı bir sektörde faaliyet göstermek üzere ve biri diğerine kaim olmak suretiyle, müştereken iş seyyahatına çıkmışlardı. Bu vesile ile ortaya çıkan ihtilafta, Paris İstinaf Mahkemesi ile, Fransız Yargıtayı şu karara varmışlardır: "Her ne kadar, Toni-Banan firmasının, ayrı ayrı sıfatlarla müstahdemlerinin iş seyyahatinde, farklı derecede menfaattar olacakları şüphesiz ise de; P.nin, ilk defa seyyahate çıktığı mahallerle müşterileri, gayet iyi tanınması ve binnetice, rehberlik etmesi bakımından, L.nin onun rehberliğinden istifade edecek olduğu, P.nin böyle bir taşıma olmadığı takdirde, bu seyyahat dolayısıyla akdetmiş olduğu akitleri akdedemeyeceği hususu aşikâr bulunmuştur"(98).

Fransız hukukunda mevzubahis edilmiş olan diğer bir mes'eledede de aynı neticeye varılmıştır. Hâdisi şöyle ceryan etmiştir: "İki şahıs, müştereken, bir elektrik şebekesinin tamiratını deruhte etmişlerdir. Otomobili kullanan, tamiratın plân ve projelerini çizecek, otomobilde yolcu sıfatıyla bulunan diğeri ise, mütteahhit olarak, bu plan ve projeleri tatbik edecekti. Arabayı kullanan, taşımakta olduğu yolcunun, müşterek işin tahakkukunda kendisine yardımcı olduğunu beyan etmiştir. Bu durumda, taşıyıcı, taşınanın yardımına mazhar olmuş ve onun otomobilde kendisine refakat etmesini talep etmiş bulunduğundan, bu

refakatçının mevcudiyetinden dolayı büyük menfaati mevcuttur"(99).

Aynı şekilde, bir otomobil sahibinin, bedava olarak taşımakta olduğu diğerinin, bilmukabele bir taşımasından istifade edecek olduğu diğer bir taşıma ile tev'em olabilir. Aynı yere giden iki kişi, işin kolaylığı bakımından, külfetleri paylaşmak hususunda anlaşmış olabilirler. Binek arabası olan birisi, yolcuları taşıırken; kamyonet sahibi olan diğeri, eşyaları taşımış olabilir. Bu durumda, her birinin taşımakta olduğu şeylerin naklinde menfaati mevcuttur. Bu durumda, menfaatler yekdiğerini ifna etmeyip, bunların yekdiğerini itmam ettiklerini kabul etmek gerekir(100).

Şunu belirtmelidir ki, bir işin mücerret iki kişi tarafından yürütülmüş olması hali, daima karşılıklı faydayı tev'lit etmiyebilir. Bu durumda, iki şahsın, her biri kendi işini görmek üzere, aynı şehre gitmekten ibaret bir faaliyet mevcuttur. Buna bir misal olarak bir acentanın, bir iş zımında gitmekte olduğu bir şehre, emtea satın almak için aynı şehre giden bir tüccarı beraberinde götürmesinde müşahade etmek mümkündür(101). Bu takdirde, aynı vasıtada bulunmak, yalnız zaman bakımından bir beraberliği ifade ettiğinden ve taşıyanın bir menfaati mevcut olmadığından, ortada bir hatır nakliyatı mevcut değildir(102).

§.4- Nakliyatın İcra Tarzı Bakımından

Bir nakliyatın, hatır nakliyatı olma ve binnetice, buna terettüp edecek olan hükümlerin tespiti bakımından, üzerinde durulması gerekli diğeri bir husus ta, yapılan nakliyatın maddiyatı bakımından, bazı şartların aranıp aranmıyacağıdır.

I- Nakliyatın muharrik kuvveti bakımından

Nakliyatın vasfı bakımından, muayyen ve müşahhas bir hâdisede, bunu temin eden muharrik kuvvetin bir fark yaratıp yaratmıyacağı şayanı tetkiktir. Hemen, işaret edelim ki, nakliyatın vasfı bakımından, muharrik kuvvetin nev'inin hiç bir tesiri yoktur. Bu nakliyat, her türlü muharrik kuvvetle yapılacağından, icabında hayvan marifetiyle de gerçekleştirilmiş olabilir. Nitekim, Fransada, mahkemeye

intikal etmiş olan bir hâdisede, nakliyat at arabası ile yapılmakta idi(103).

Nitekim, Orléans İstinaf Mahkemesine intikal etmiş olan hâdisede, at arabasından düşmüş olan yolcunun, düşmeyi müteakkip arabayı kullananın yanlış manevrası neticesinde yaralanmasından bahsederken, dolaylı bir şekilde ve -hatır nakliyatının ne zaman sona ereceğini araştırırken- bu husus mevzubahis olmuştur. Filhakika, Orléans İstinaf Mahkemesi bu kararında: "Hâdiseye göre, A.nın, hatır için nakledilmekte olduğu, kendisinin vasıtadan düşerken yaralanmayıp, yolun üzerinde iken, arabayı sürenin yanlış bir manevrası neticesinde kazaya uğramış olduğunun tesbit edildiği"(104), demek suretiyle, nakliyatın motorlu bir vasıta ile değil ve fakat at arabası ile yapılmış olduğunu tesbit ve buna rağmen, hatır nakliyatının mevcudiyetine işaret etmiştir.

Şunu belirtelim ki, Türk doktrininde de, bilvasıta ve muhalif mefhumdan hareket etmek suretiyle dahi olsa, nakliyatın hayvan vasıtası ile yapılabileceğine işaret edilmiştir(105).

Nakil vasıtasının, muharrik kuvvetinin cinsinin, ehemmiyet arzemediğini ifade eden bu görüşlere iştirak edilmelidir. Kanaatimizce, nakliyatın insan marifetiyle yapılmış olsa dahi, nakliyatın hatır nakliyatı şeklinde tavsifine mani olmamalıdır. Buna misal olarak, Asyada -Saygon'da- meselâ "çek-çek" denilen ve insan kuvvetiyle hareket eden vasıtayı göstermek mümkündür(106). Nakliyatın "nakliyata salih bir vasıta ile"(107) ile yapılmış olması yeter. Onu tahrik eden kuvvetin tesiri yoktur.

II- Nakliyatın yapılmış olduğu güzergah bakımından

Bir nakliyatın "hatır nakliyatı" vasfını haiz olup olmadığıнын tayini bakımından, bunun takip etmiş olduğu güzergahın, ehemmiyeti olup olmadığıнын da tetkiki gerekir. Filhakika, bu mes'eleye, Fransız hukukunda temas edilmiştir ve hâdisede, menfaate müstenit taşıma bulunup bulunmadığı noktaı nazarından yaklaşılmıştır. Nitekim, Paris İstinaf Mahkemesine intikal etmiş olan bir davada(108), bu Mahkeme yolculuğun gidiş istikametinde yapılması hali ile, yolculuğun avdet kısmını yekdiğerinden ayırmış ve giderken, hâdisede bir hatır nakliyatının mevcudiyetini kabul etmemesine mukabil, dönüş kısmına müteallik olan nakliyatıta ise, böyle

bir vasıfın mevcudiyetine karar vermiştir(109). Paris İstinaf Mahkemesi, kararında aynen: "Dosya münderecatına göre S.nin mülkiyetinde bulunan bir gayrı menkulü satmak hususunda B. şirketini tevkil etmiş olduğu, müşteri P.nin talebi üzerine satış mukavelesini imza etmek üzere, T.nin Noterliğinin kâim olduğu Montmirail'a gitmek üzere, şirketin ajanlarının ısrarı ile, B. tarafından sevkedilmekte olan otomobilde yer almış olduğu, ajanın yapılacak olan iş dolayısıyla, bu seyyahatın ifa edilmesinde aşikâr bir menfaatinin bulunduğu ve bu itibarla nakliyatın hatır için yapılmış olduğunun ileri sürüleceği, olayda kâr kârdının mevcudiyeti sesebiyle, burada menfaate müstenit bir nakliyatın bulunduğu ve bu itibarla, davada istinad edilmiş olan 1384.lo maddesinin değil, ve fakat 1784. maddesinin tatbikinin gerekeceğini. Ancak, Noterliğin bulunduğu mahalden avdet etmekte iken, kazanın saat 14.30 da meydana gelmiş olduğu, bu takdirde aynı duruma istinad edilemeyeceği, zira yolculuğun bu kısmında S.nin hazır bulunmasının, mücerret mücamele kârdına istinat etmekte olacağına ve bu anda, S.nin B.yi tevkil etmiş olmasından dolayı, Montmirail'a giderken mevcut menfaatin bu anda mevcut bulunmadığını, artık seyyahatın, bu kısmının tamamen hatır nakliyatına tahavvül etmiş bulunduğu, bu takdirde ise, hâdiseye C.Civ.ın, yalnız 1382.maddesi hükümlerinin kabili tatbik olacağını"(110) belirtmek suretiyle, bazı ahvalde güzergâhın hususî ehemmiyet arzedebileceğini vurgulamıştır.

Şunu belirtmelidir ki, nakliyatın yapılış tarzı bakımından, onu gidiş ve dönüş safhalarına ayırmak suretiyle, bu safhaların hangisinde menfaatin mevcut olduğu, hangisinde mevcut bulunmadığını tesbit etmek suretiyle, neticeye varmakta isabet vardır.

İlâve edelim ki, Fransız hukukunda, Paris İstinaf Mahkemesinin bu oldukça eski fikri, Fransız Yargıtayı tarafından, çok daha muahhar bir kararla teyyüt etmiştir(111). Fransız Yargıtay'ı bu içtihadında, nakliyatın, akdolunan bir akit dolayısıyla, sipariş edilmiş olan eşyanın tesellümü için müşterinin nakledilmesinde, menfaate müstenir bir nakil keyfiyeti olmasına mukabil, akdin tamamen icrasını müteakkip yapılan nakliyat, bir güne menfaat bulunmadığından, hâdisede bir hatır nakliyatı mevcut olduğu kabul edilmiştir.

Kanaatimizce, Fransız Yargıtayı'nın bu hâdisede vermiş olduğu ve Paris İstinaf Mahkemesinin verdiği kararını teyid eden mahiyette olan bu kararın, ilk İstinaf kararı kadar isabetli olduğunu kabul etmelidir.

III- Nakliyatın tâbi bulunduğu normlar bakımından

Bir nakliyatın vasfını tayin ederken, nakliyat fiilinin tâbi bulunduğu normların bu hususta müessir olup olmayacağını da tetkik etmelidir. Başka bir tâbirle, muayyen ve müşahhas bir hâdisede, yapılan nakliyatın Türk Ticaret Kanununa tâbi bulunması veya bilâkis bunun dışında kalması, nakliyatın "hatır nakliyatı olma vasfı" üzerinde müessir olabilecek midir?

Hemen belirtmelidir ki, bir fikre göre(112), nakliyatı tanzim eden kaideler nazarı dikkate alınmak suretiyle, bu nakliyatın "Türk Ticaret Kanununa tâbi nakliyatla", "Alelittlak Nakliyat" şeklinde ayırmalıdır.

Bu fikir münakaşası mevzuumuzu aşar, ancak, kanaatimizce muayyen ve müşahhas bir hâdisede, nakliyattaki unsurlar izah olunan esaslara uygun olduğu müddetçe, bu nakliyat ister Türk Ticaret Kanununa tâbi bulunsun, isterse -fikir yerinde ise- bunun dışındaki normlarla tanzim edilmiş olsun, her iki halde de "hatır nakliyatı"nın mevcudiyeti kabul edilmelidir.

IV- Nakliyatın devam etmekte bulunduğu müddet bakımından

Yapılmakta olan bir nakliyat zımında, üzerinde durulması gerekli diğer bir husus da şudur: Bu nakliyat ister menfaate müstenit olsun, ister hatır nakliyatı şeklinde telâkki edilsin, bu durumda isabetle işaret edildiği üzere(113), hukukî bir durum mevcuttur. Bu itibarla, her hukukî durumda olduğu gibi, tatbikî gerekli kaidelerin tesbiti bakımından, bu hukukî durumun ne zaman başladığı ve ne zaman sona ereceğini tayin etmek gerekir. Başka bir tâbirle, nakliyatın müddeti nedir?

Böyle bir müddetin tayini için, bazı noktalar üzerinde durmakta fayda vardır. Birinci nokta, hatır nakliyatının başlamış olduğunu kabul etmek için, yolcunun vasıtaya binmiş olduğunu aramak şart mıdır?

Türk doktrininde, bu mes'eleye dolaylı olarak temas edilmiş ve aynen şöyle denilmiştir: "..... Hatır taşınması veya kullandırılması halinde, kazanın mutlaka taşınma esnasında olması şart değildir. Hatır için, yararlananın, araca binmesi istemesi anında da, kazanın meydana gelmesi, 87. maddesinin 1. fıkrasının uygulanmasını engellemez"(114).

Aynı fikre, Fransız içtihadında da rastlamak mümkündür. Filhakika bir karara göre, hatır nakliyatının, yolcunun vasıtada yer aldığı zaman değil ve fakat, yolcunun vasıta şoförüne işaret etmesini müteakkip, şoförün bu talebi is'af etmek üzere, vasıtayı yavaşlatıp yolun kenarına yanaştırdığı andan itibaren, bu hatır nakliyatının başlamış olacağı ve eğer bu manevra esnasında, kaza meydana gelmişse, yolcunun 1384.10 maddesinden istifade edemeyeceği belirtilmiştir(115).

Hatır nakliyatının, başlangıç anını, bu şekilde tespit etmiş olan fikirler yanında; hatır nakliyatının ne zaman biteceği hususuna da temas eden fikirler vardır. Bu zamanı da tesbit etmelidir.

Şunu derhal belirtmelidir ki, nakliyatta meydana gelmiş olan inkıtaalar, hatır nakliyatının sona erdiğini ifade etmez. Filhakika, hatır nakliyatı esnasında, vasıtanın yakıt ikmali yapmak üzere durması halinde, bu nakliyatın inkıtaa uğramadığını kabul etmelidir(116). Filhakika, Fransız doktrini, vasıtanın benzin almak üzere bir servis istasyonunda durmuş olmasının, hatır için taşınan yolcuyu üçüncü şahıs durumuna sokmayacağını belirttiği gibi(117), Fransız Yargıtayı aynı fikri şu şekilde teyit etmiştir: "İstinaf Mahkemesi tarafından, seyyahata müteferri olan ve ikmali için zarurî bulunan, yakıt ikmali için vaki durmanın, şoförün menfaati icabı yapılmış olduğunu ve kazanın bu esnada meydana geldiğini gözden kaçırarak, hâdisede hatır nakliyatı bulunduğuna hükmetmekle, kararına kanunî bir mesnet ittihaz etmemiştir(118).

Yakıt ikmali için vaki durmaların, hatır nakliyatını inkıtaa uğratmadığını tespit etmiş olduk. Acaba, nakliyatın bir kaza dolayısıyla, inkıtaa uğramış olması halinde, hatır nakliyatının sona erdiğini ifade etmek mümkün müdür?

Şunu belirtelim ki, bu hususta dahi, bir evvelki netice benimsenmiştir(119). Bununla beraber, Fransız

İstinafında, münferit dahi olsa, aksine karar verilmiş olduğuna işaret edelim. Filhakika, Orléans İstinaf Mahkemesi'nin, bu mevzudaki kararı şöyledir: "Şunu belirtmelidir ki, hâdisenin ceryan tarzına göre, A.nın hatırı için yer almış olduğu vasıttan düşmek suretiyle yaralanmayıp, kazanın yol ortasında yatmakta olduğu esnada hatırı nakliyatı sona erdikten sonra, arabacının yanlış manevrası neticesinde meydana gelmiş bulunduğu tesbit edilmiş bulunmaktadır(120).

Bu kararı nakleden müellifin de, isabetle işaret etmiş olduğu gibi(121), Orléans İstinaf Mahkemesinin kararına iştirak etmek mümkün değildir. Filhakika, bir nakliyatın "hatır nakliyatı" olup olmadığının tesbiti, bilhassa yolcunun maruz kalacak olduğu zarar tazmini bakımından ehemmiyet taşır. Bu husus, Fransız hukuku bakımından, Medeni Kanununun 1384.10 madde hükmündeki "kusur karinesinin" hatır nakliyatı halinde tatbik edilmemesi dolayısıyla, ehemmiyet kespettiği gibi, işaret edelim ki; Karayolları Trafik Kanunumuzun 87/1 maddesi hükmü dairesinde hükime B.K.nun 43/2 ye istinaden, tazminatı tayin ederken, takdir hakkı vermesi bakımından da ehemmiyet kespedir. Orléans İstinaf Mahkemesinin kararı, hatır nakliyatı hususunda konmuş olan esasları bertaraf etmektedir.

V- Nakliyatta yolcunun vasıta ile rabıtası bakımından

Muayyen ve müşahhas bir hâdisede, hatır nakliyatı var diyebilmek için, yolcunun vasıta ile olan münasebeti, başka bir tabirle, yolcunun o vasıtanın "içinde" veya "dışında" bulunmasının ehemmiyet taşıyıp taşımadığını da tetkik etmelidir.

Hemen belirtelim ki, gerek Türk, gerekse yabancı doktrin, yapılan nakliyatın tavsifi bakımından, yolcunun vasıta içinde bulunması şartını aramamıştır. Nitekim, Türk doktrininde bu fikir şöyle ifade edilmiştir: "Hatır taşınması veya kullandırılması halinde kazanın, mutlaka taşıma esnasında olması şart değildir"(122). Aynı fikri teyit eden diğer bir ifade de şudur: "Taşınan kimsenin, kaza esnasında vasıtanın içinde bulunması şartı yoktur. Meselâ kendisini bir vasıtaya çektiren kayakçı, anî fren yapılması sonucu düşüp yaralanıyor veya bedava taşınan yolcu işletene yardım ederken, bir manevra esnasında araba kendisine çarpıyor(133).

Türk doktrini tarafından kabul edilmiş olan bu fikir Fransız doktrini tarafından da benimsenmiştir. Filhakika, Fransız doktrininde, hatır nakliyatının, yolcunun içine binmemiş olsa dahi, başlıyacağına işaret olunduğu gibi(124), Nancy İstinaf Mahkemesi, oldukça eski olmakla birlikte, bir kararında şu neticeye varmıştır: "Hâdisenin ceryan tarzına göre, H.nın, daha evvel paketleri vasıtaya koymuş olduğundan, kendisinin vasıtaya binmemiş olmasının haizi ehemmiyet bulunmadığı; bu durumda dahi nakliyatın bir hatır nakliyatı olacağını" kabul etmiştir(125).

Yolcunun, vasıta ile münasebeti bakımından tetkik edilmesi gerekli diğer bir nokta da, o yolcunun vasıtada bulunmasının, vasıtanın sahibinin rızasına mütevakkıf olup olmayacağıdır. Bu hususta, Türk doktrininde ileri sürülmüş olan bir görüşe göre(126), nakliyatın tavsifi bakımından, yolcunun vasıtada taşıyıcının rızası ile bulunması gerekeceğidir. Zira, aksi takdirde, izinsiz yolcunun durumu, arabanın çalınması halinde hırsızın ve daha umumî bir tâbirle, gasıbın durumuna mümasil olacağı ve bu durumda, Karayolları Trafik Kanununun 107/1 c.3 maddesi dairesinde muamele yapılması gerekeceğidir.

Fransız hukukunda da, benzer bir fikir ileri sürülmüş, vasıtada bulunmanın makbul olabilmesi için, evveleminde, bu hususun rızaya müstenit olması gerekeceği belirtilmiştir. Rıza olmadan vasıtada bulunacak olan yolcunun, ancak bir kaçak yolcu olduğundan, onun hakkında hatır nakliyatına müteallik hükümlerin tatbikinin mevzubahis olamayacağı ifade olunmuştur(127). Fransız doktrininde varmış olduğu bu neticeyi, içtihat da teyit etmiştir. Filhakika, Besançon İstinaf Mahkemesine intikal eden davada, hâdiseye şu idi: "İkinci Dünya Harbi esnasında, bir karı koca ikamet etmek oldukları yere gitmek üzere tren binmek çabasındadır. İkamet ettikleri yere giden bir tren bulamadıklarından, tanıdık bir demiryolu müstahdeminin delaletiyle, onun idaresindeki servis trenine binmişlerdir. Yanlış bir manevra ve hâtâlı makas açıp kapama yüzünden, yanlış bir hatta girilmiş ve meydana gelmiş olan kaza neticesinde, koca ölmüş ve kadın yaralanmıştır. Besançon İstinaf Mahkemesi, hâdisede S.N.C.F. (Fransız D.D.Y. İdaresi) müstahdeminin, vazifesini suistimal etmediğini tespit ettikten sonra, karı kocaya da izafe edilecek bir kusurun bulunmadığını, kazanın münhasıran yanlış makas kapayıp açmaktan ileri gelmiş olması sebebiyle,

davacıların kusuru ile zarar arasında, bir güne illiyet münasebeti bulunmadığından(128) S.NCF.i mahkûm etmiştir.

Besañon İstinaf Mahkemesinin kararı, Fransız Yargıtayı tarafından, şu mucip sebeplerle bozulmuştur: "Dosyanın münderecatına göre, eşlerin yolcu taşımaya tahsis edilmeyen bir trene bilet almaksızın binmiş oldukları, meydana gelmiş olan zararın yanlış manevra ve hâtâlı makas açıp kapatmaktan ileri gelmiş olduğu, ortaya çıkan hâdisede K. ailesinin, akdî ve akit dışı olmak üzere çifte kusurlarına istinat etmiş olduğu, bu itibarla İstinaf Mahkemesinin kararını kanunî mesnede dayandırmadığını"(129).

Bu içtihadta, nakliyatın tavsifi bakımından, yolcunun vasıtada taşıyıcının rızası ile bulunması gerektiği hususu açıkça anlaşılmaktadır.

Gerek, Türk doktrini, ile Fransız doktrininin, gerekse Fransız içtihadının bu husustaki fikirleri hakkında ne düşünülmelidir?

Kanaatimizce, her iki Hukukun varmış olduğu, netice tasvip edilmelidir. Hatır nakliyatı, esası, künhü itibariyle, taşıyıcının niyeti ile tavsif edilecek bir nakliyattır. Filhakika, bunun altında, taşıyıcının taşınana karşı, bir hatır, atıfet ve mücamele davranışı yatar. Bir kimse, rızası bulunmayan ve hatta bilgisi dışında vasıtada bulunan diğer bir şahıs hakkında böyle bir niyetle hareket etmekte olduğu iddia edilemez.

NETİCE

"Hatır Nakliyatı Mefhumu" hakkında, yapmış olduğumuz tetkikat hakkında, netice itibariyle başlıca şu hususları tespit etmek mümkün olmuştur:

Hatır nakliyatının menşesinde, hiç bir tereddüde mahal olmadan tespit edilen bir husus, bunun içtimaî bir zarureten doğmuş olduğudur.

Filhakika, cemiyet hayatında yaşamının, fertlere yüklediği kaçınılmaz mükellefiyetler mevcuttur. Bunlar arasında, nakil vasıtası sahiplerinin, gerek mücamele, gerekse kaçınılmaz zaruretlerle, muayyen ve müşahhas

muafakatine bağlı bulunmasıdır. Bu itibarla, muayyen ve muayyen bir durumda, taşıyanın vasıta ile rabıtasında, taşıyanın muafakat ve rızasının bulunmaması, nakliyatın sınıflandırılması bakımından müessirdir. Aynı netice, taşıyanın kaçak olması halinde de mevzubahistir. Bu durumda, taşıyanın günâ nakliyat mevcut olmadığından, hatır nakliyatının bulunmadığı da evleviyette kalır.

NOTLAR

- (*) Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi
- (1) AKMAN S.G.: Sorumsuzluk anlaşması İstanbul 1976,124; GÜRSOY T.K.: İş-
viçre hukukunda trafik kazalarından doğan hukukî sorumluluğun ara-
hatları Ankara 1974,93-94
- (2) KARAHASAN M.R.: Sorumluluk ve tazminat hukuku Ankara 1981,518; KARAHASAN M.R.: Tazminat davaları İstanbul 1973,240; ÖZSUNAY E.: Araç sahibinin hatır için ücretsiz taşıdığı veya aracını hatır için ücretsiz olarak kullandığı şahıslara karşı sorumluluğu HFM.1966 XXXII sa.1,161-162; DURMUŞ H.: Trafik kazalarından doğan zararlar hakkında sorumsuzluk anlaşmaları ve Karayolları Trafik Kanununun ilgili hükümleri AD.1988,14
- (3) KARAHASAN M.R.: 1973,240; ÖZSUNAY E.: 1966,162; ÖZDEMİR F.: Trafik kazalarından doğan tazminat ve sigorta davaları İstanbul 1975,99-100
- (4) KARAHASAN M.R.: 1973,240; ÖZSUNAY E.: 1966,162
- (5) GÜRSOY T.K.: 1974,93
- (6) ÖZSUNAY E.: 1966,162; ERTEEN A.: Sorumsuzluk şartları Ankara 1977, 106-107
- (7) ÇELİKTAŞ D.: 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununda işletenin hukukî sorumluluğu İzmir 1987,104
- (8) AKIN M.Z.: 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanununun malî mes'uliyet ve mecburî sigortaya müteallik 50 ve 51.maddeleri hükümlerini değiştiren 232.sayılı kanun etrafında düşünceler AD.1961 sa.1-2,80; BOZER A.: Sigorta hukuku 1981,272; KARAHASAN M.R.: 1973,269
- (9) İMRE Z.: Türk hususî hukukuna göre tehlikeli şeylerden doğan hukukî mes'uliyet Yargıtay 100.Yıl Armağanı Ankara 1968, ; KARAHASAN M.R.: 1973,240
- (10) ADAL E.: Trafik kazalarında akit dışı sorumluluk İstanbul 1963,113; KARAHASAN M.R.: 1973,241
- (11) TANDOĞAN H.: Türk mes'uliyet hukuku (akit ve akit dışı mes'uliyet) Ankara,1962,241; TANDOĞAN H.: Tehlike sorumluluğu kavramı ve Türk hukukunda tehlike sorumluluklarının düzenlenmesi sorunu Batider

aralık 1979 c.X,sa.2,309; KILIÇOĞLU M.: 2918 sayılı yasaya göre işletenin sorumluluğu Batider haziran 1984 XII sa.2

(12) ÖZSUNAY E.: 1966,179-180

(13) İbidem

(14) TANDOĞAN H.: İsviçre hukukunda motorlu taşıt aracı işletenin sorumluluğu ve Türk hukuku için öneriler, trafik sigortası V.tic.bank.huk.haft.Ankara 1975,219; DESCHENAUX H.-TERCIER P.: Responsabilité du détenteur d'un véhicule automobile Friborg 1973,43; LESERVOISIER R.Y.: La responsabilité civile résultant du transport gratuit des personnes en droit français et en droit anglais Paris 1966,74; PLANIOL-RIPERT-ESMEIN: Traité tome 6 No.37 Leservoisier'den Y.: 1966,48; TANDOĞAN H.: Trafik kanununun hukukî mes'uliyete dair hükümlerinde yapılan yeni tadillerin tahlil ve tenkidi Batider c.I,1961 sa.1,70; BAŞAKLAR E: İsviçre Karayolları trafik kanunundaki hukukî sorumluluğa ilişkin bir inceleme YD.1977 sa.1,69; ÇELİKTAŞ D.: 1987,105; ÖZSUNAY E.: 1966,110

(15) TANDOĞAN H.: Kusura dayarımayan sözleşme dışı sorumluluk hukuku Ankara 1981,255

(16) AKIN M.Z.: Motorlu nakil vasıtaları kazalarına karşı mecburî mes'uliyet sigortası Ankara 1963,73

(17) AKMAN G.S.: 1976,125 dn.15; BOLATOĞLU B.: Karayolları trafik kanununa göre motorlu nakil işletenin hukukî sorumluluğu (işleten kavramı ve sorumluluğun şartları) Ankara 1988,27; ÖZSUNAY E.: 1966,171; KARAHAN M.R.: 1981,519; ÖZDEMİR E.: 1975,99; ÖZSUNAY E.: Trafik hukukunda araç sahibinin fiil ve davranışlarından sorumlu olduğu şahıslar, Batider 1967 sa.1,23; DESCHENAUX H.-TERCIER P.: 1973,43; YUNG W.: La responsabilité d'après la loi sur la circulation routière du 19 decembre 1958 in Etudes et articles Genève 1971,391; DESCHENAUX H.-TERCIER P.: La responsabilité civile Berne 2ème éd. 1975,243; TEKİNAY S.S.: Borçlar hukuku-genel hükümler I.5.b.İstanbul 1985,1184

(18) XI.HD. 5.7.1979 t.E.1978 K.3589 Eriş G.: Açıklamalı-içtihadlı Türk Ticaret Kanunu II-kıymetli evrak ve taşıma madde 557-815 Ankara 1988, 1163 No.2041

(19) IV.HD.30/9/1985 t.E.1985/5569 K.1985/7488 İzBD ocak 1986 sa.1,62

(20) IV.HD. 7/6/1983 t.E.1983/5319 K.1983/5961 İzBD.1983 sa.3,54

(21) IV.HD.25/4/1983 t.E.1983/2642 K.1983/4480 İzBD 1983 sa.3,54

(22) ZEYNELOĞLU A.: Uygulamalı taşıma hukuku Ankara 1980,70-71; Fransız

hukukunda mes'ele başka bir zaviyeden alınmış olmakla beraber aynı fikir Leservoisier Y.: 1966,27

- (23) ZEYNELOĞLU A.: 1980,70
- (24) ARKAN S.: Karada yapılan eşya taşımalarında taşıyıcının sorumluluğu Ankara 1982,15; ÜLGEN H.: Uluslararası taşımacılık ve hukukî sorunları İstanbul 1988,29-31; RODIERE R.-MERCADAL B.: Droit des transports terrestres et aériens 4i^{ème} ed.Paris 1984,171; DOĞANAY İ.: Türk ticaret kanunu şerhi II Ankara 1981,1708; ATABEK R.: Eşya taşıma hukuku İstanbul 1980,25; ZEYNELOĞLU A.: 1985,65; ERİŞ G.: 1988,II, 935; BAŞBUĞOĞLU T.: Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu Ic. Ankara 1988, 987; ALTER M.: Droit des transports (terrestres, aériens et maritimes-internes et internationaux) Paris 1984,42,99
- (25) ERİŞ G.: 1988,II,936; BAŞBUĞOĞLU T.: 1988,I,988; RODIERE R.-MERCADAL B.: 1984,394; ALTER M.: 1984,43; ÜLGEN H.: 1988,29-31; ARKAN S.: 1981,15; ATABEK R.: 1960,25; contra DOĞANAY İ.: 1981,II,1709-1710
- (26) ÖZSUNAY E.: 1966,170; LESERVOISIER Y.: 1966,74
- (27) TANDOĞAN H.: 1975,219; ADAL E.: 1963,115 ve dn.96 da BGE 61.II.88/89, 48,II.492; DESCHENAUX H.-TERCIER P.:1973,3 ve JdT 1968.I.462
- (28) ÖZSUNAY E.: 1966,171; TANDOĞAN H.: 1975,219; ÇELİKTAŞ D.: 1987,10; DESCHENAUX H.-TERCIER P.: 1973,44
- (29) BUSSY SJK 914 Ersatzkarte No.29, SIREBEL/HUBER art.37 No.193, OFTINGER II/2641 de dip notu 787 Özsunay'dan 1966,172 dn.35
- (30) OFTINGER H.: II/2, Özsunay'dan 1966,172 dn.36
- (31) AKIN M.Z.: 1963,146 dn 6 Stiefel'e atfen Revue Générale des Assurances Terrestres 1934,55
- (32) DESCHENAUX H.-TERCIER P.: 1973,44
- (33) ÇELİKTAŞ D.: 1987,106
- (34) Civ.17.10.1957 Bu11.Civ.1957 II No.633; Civ.7.11.1957 JCP 1957 IV, 179; Grenoble 18.1.1960 Somm.87, Leservoisier'den: 1966,81
- (35) ENGEL P.: Traité des obligations en droit suisse-partie générale Neuchâtel 1973,38
- (36) ENGEL P.: 1973,124; LESERVOISIER Y.: 1966,48
- (37) ÖZSUNAY E.: 1966,172; BAŞAKLAR E.: 1975 sa.5,69; TANDOĞAN H.: 1981, 255; ÇELİKTAŞ D.: 1987,104; ÖZDEMİR E.: 1975,99; ÖZSUNAY E. Trafik hukukunda araç sahibinin fiil ve davranışlarından sorumlu olduğu

şahıslar Batider IV.1967 sa.1,23

- (38) DESCHENAUX H.-TERCIER P.: 1973,43; YUNG W.: 1971,391
- (39) BUSSY A.-RUSCONI B.: Code suisse de la circulation routière-annoté Lausanne 1972,226
- (40) LESERVOISIER Y.: 1966,27, Türk hukukunda mimassil bir fikir için: ZEYNELOĞLU A.: 1980,70
- (41) LESERVOISIER Y.: 1966,77
- (42) DUPEYROUX J.J.: Contribution à la théorie générale de l'acte gratuit Toulouse 1955,84-85
- (43) LESERVOISIER Y.: 1966,74 vn.; JAUFFRET C.: La responsabilité civile en matière d'accidents d'automobiles (étude comparée de droit espagnol, italien et français) Paris 1965,78
- (44) JAUFFRET C.: 1965,78 ve dn.176 da Civ.17.10.1957 Bull.civ.1957 II No.633; LESERVOISIER Y.: 1966,81; GÜRSOY T.K.: 1974,95; ÇELİKTAŞ D.: 1987,105; ADAL E.:1963,115; BOITARD M.: Les contrats de services gratuits Paris 1941,88 ve dn.7; RODIERE R.: Manuel de transports terrestres et aérien Paris 1969,20; LALOU H.: Traité pratique de la responsabilité civile 3ieme éd.Paris 1943,697; DUPEYROUX J.J.: 1955,84.
- (45) DUPEYROUX J.J.: 1955,83 de dn.13,Aubry et Rau 6ième éd.Esmein'den naklen VI.No.448 bis
- (46) GÜRSOY T.K.: 1972,95
- (47) ÖZSUNAY E.: 1966,171
- (48) ÖZDEMİR E.: 1975,99
- (49) XI.HD.14.10.1982 t.E.1982/3174 K.1982/3889 İzED nisan 1983 sa.2,85
- (50) XI.HD.5.7.1979 t.E.1978/K.3589 Eriş'ten:1988,1163 No.2041 naklen
- (51) JAUFFRET C.: 1965,78
- (52) DESCHENAUX H.-TERCIER P.: 1973,44
- (53) PLANIOL,RIPERT et ESMEIN: Traité tome 6 No.37,Leservoisier'den 1966, 166 dn. 2naklen
- (54) GÜRSOY K.T.: 1974,95
- (55) TANDOĞAN H.:1975,219
- (56) BUSSY A.-RUSCONI B.: 1972,226; YUNG W.: 1971,391

- (57) IV.HD.25.4.1983 t.E.1983/3642 K.1983/4480 İzBD,temmuz 1983 sa.3,54
- (58) Civ.3.3.1941,S.1941 I.99. F.M.notu; Rabat 6.3.1936 G.Trib.Maroc 13.6.1963 Leservoisier'den naklen 1966,59 dn.28
- (59) Req.16.6.1941, JCP.1941 II 1742 Leservoisier'den naklen 1966,60
- (60) Bk. §.3. II.2
- (61) JAUFFRET C.: 1965,79 dn.177 Dijon 26.1.1950,D.1950,175 Ponsard notu; Civ. 2ème civ.11.6.1958 Gaz.Pal.1958 Somm.138; Civ 2ième civ. 30.10.1963,D.1963,180
- (62) LESERVOISIER Y.: 1966,74
- (63) LESERVOISIER Y.: 1966,81
- (64) GÜRSOY K.T.: Motorlu taşıt araçlarının sebep oldukları zararlardan sorumluluk ve Trafik Kanununun aksak yönleri, I.Türk Hukuk Kongresi Ankara 1972,95
- (65) ÇELİKTAŞ D.: 1987,106
- (66) DESCHENAUX H.-IERCIER P.: 1973,44 ve aynı müellif atıf Tandoğan:1975, 219 dn.73
- (67) ÖZSUNAY E.: 1966,171-173 ve dn.28 de de Watteville, SIK 29.294,SIK 31 31.212 Candrian'a atfen
- (68) ÖZSUNAY E.: 1966,70
- (69) ÖZSUNAY E.: 1967,23-24
- (70) AKIN M.Z.: 1963,146
- (71) GÜRSOY K.T.: 1972,65
- (72) LESERVOISIER Y.: 1966,67-68
- (73) LESERVOISIER Y.: 1966,70
- (74) ÖZSUNAY E.: 1966,170; ADAL E.: 1963,115
- (75) Civ.29.10.1940,S.1941.1.97 içtihatı F,M,notu, aynı mealde Req. 20.4.1944,D.1945,18,G.P.1945.1.Somm 1.; Angers 27.10.1954 JCP 1954 II 8364,d.1955.722 Leservoisier: 1966 71 dn.62 e atfen
- (76) Paris 27.6.1967 Dalloz-Sirey 1966,180-184,Savatier notu sf.181-184, benzer fikir Civ.Ch.Mix.20.12.1968 Dalloz-sirey 1969,37-45,Başsavcı Someck notu
- (77) LESERVOISIER Y.: 1966,71
- (78) LESERVOISIER Y.: 1966,71-72

- (79) Req.20.4.1944 D.1945.18 G.P.145 .1.Somm.1; Ek.Angers 4.12.1962, C.P. 1963.1.178 ve Tunc mitalâası R.T.D.Ç.1963.348; otelcinin müşteriye almak için babasını taşıması menfaati müstenittir, Leservoisier 1966, 72 dn.65
- (80) ÇELİKTAŞ D.: 1987,105 dn.353 Cours de Justice de Genève'e atfen
- (81) GÜRSOY K.T.: 1974,98 ve dn.10 da Bussy FJS NÖ.37,Oftinger II/2 174 ya atfen
- (82) ÖZSUNAY E.: 1966,171
- (83) ÖZSUNAY E.: 1966,172
- (84) DUPEYROUX J.J.: 1955,83
- (85) SAVATIER R.: *Traité de la responsabilité civile en droit français (civil-administratif-professionnel-procedural)* I.les sources de la responsabilité civile 2ième éd.Paris 1951,163 dn.5
- (86) SAVATIER R.: 1951,163
- (87) LESERVOISIER Y.: 1966,79-80,Amiens İstinaf Mahkemesinin kararını naklen
- (88) DUPEYROUX J.J.: 1955,185 dn.20
- (89) LESERVOISIER Y.: 1966,77
- (90) Civ.16.11.1956 G.P. 1957 .1.48, Leservoisier'den 1966,76 dn.77
- (91) Civ.3.12.1959 Bull.Civ.1959.2.523 Leservoisier'den 1976,73 dn.68
- (92) LESERVOISIER Y.: 1966,73
- (93) Dijon Mahkemesi 6.7.1949.564 Leservoisier'den 1966,75 dn.73
- (94) Dijon 26.1.1950,S.1950.2.64,D.1950.175 Ponsard notu, Leservoisier'den 1966,75 dn.74
- (95) İbidem
- (96) Civ.19.5.1958 Leservoisier'den:1966,76
- (97) LESERVOISIER Y.: 1966,61; DUPEYROUX J.J.: 1955,53
- (98) Paris 16.6.1938 G.P.1938.2.371; Civ.2.3.1961 Bull.civ.1961,133; Civ. 23.11.1961 Bull.civ.1961.2.554 Leservoisier'den 1966,61 dn.35
- (99) LESERVOISIER Y.: 1966,62 dn.38
- (100) LESERVOISIER Y.: 1966,68
- (101) LESERVOISIER Y.: 1966,63

- (102) İbidem
- (103) LESERVOISIER Y.: 1966,29
- (104) LESERVOISIER Y.: 1966,29
- (105) ARKAN S.: Eşyanın karayolu ile uluslararası taşınmasına ilişkin konvansiyon (CMR) üzerinden bir inceleme, sorumluluk ve sigorta hukuku bakımından eşya taşımacılığı sempozyumu, bildiriler-tartışmalar 26-27 ocak 1984 Maçka-İstanbul, Ankara 1984,30; ÜLGEN H.: Türk hukukunda ve milletlerarası hukukta karayolu ile yolcu ve bagaj taşıma, sorumluluk ve sigorta bakımından ikinci taşımacılık sempozyumu 24-25 ocak 1985 Maçka-İstanbul,Ankara 1985,35 N.Franko müdahalesi
- (106) İbidem
- (107) ARKAN S.: 1982,13
- (108) LESERVOISIER Y.: 1966,63
- (109) Paris 4.3.1936 G.P.1936.2.648 Leservoisier'den 1966,64 dn.42 metin 63
- (110) LESERVOISIER Y.: 1966,64 dn.42 de Paris 1936.4.3.1936, G.P.1936.2.648
- (111) Civ.9.4.1957 Bull.civ. 1957.2.206 JCP 1957.IV.77; Civ.20.12.1960 Bull.civ.1960.2.547 Leservoisier'den: 1966,-3 dn.41
- (112) ARKAN S.: Karayolu ile eşya taşımalarında taşıyanın sorumluluğu, sorumluluk ve sigorta hukuku bakımından eşya taşımacılığı sempozyumu bildiriler-tartışmalar 26-27 ocak 1984 Maçka-İstanbul,Ankara 1984, 30 da Ülgen müdahalesi, ÜLGEN H.: 1985,39
- (113) LESERVOISIER Y.: 1966,28
- (114) ÇELİKTAŞ D.: 1987,106
- (115) St.Jean de Maurienne Mahkemesinin neşredilmemiş kararı, Juris-Classes, Responsabilité Civile VI c.No.50; LESERVOISIER Y.: 1966,28 dn.31
- (116) LESERVOISIER Y.: 1966,29
- (117) İbidem
- (118) Civ.12.12.1956 D.1957.73,JCP L957 II 9748, Leservoisier'den: 1966, 29 dn.37
- (119) LESERVOISIER Y.: 1966,30

- (120) Orléans 17.4.1931 D.H.1931,390,Leservoisier,1966,30 dn.38
- (121) LESERVOISIER Y.: 1966,38
- (122) ÇELİKTAŞ D.: 1987,106
- (123) TANDOĞAN H.: 1961,218 d,75 Oftinger atfı; GÜRSOY K.T.: 1974,96; ÖZSUNAY E.: 1966,170,170 de aynı fikre iştirak eder ifade de bulunmuş ise de verdiği misal pek tatminkâr görülmemektedir. Zira, müellif "SVG 59/III.in tatbiki bakımından taşınan mutlaka vasıtanın içinde olmasa da aramamıştır" dedikten sonra: "..... meselâ yolunun beraberindeki eşyanın bagaj yerinde veya vasıtanın üstünde taşınması" halinden bahsetmektedir ki, kanaatimizce burada tenakuz vardır. Zira, bagaj yeri de, üstü de vasıtanın "içi"dir. Bununla beraber, Fransız hukukunda benzer bir fikir ileri sürülmüş ve eşya yüklü kamyonunun kasasında yapılan seyahatın hatır seyahatı olmayacağı ileri sürülmüştür. Rodière R.: 1969,20 No.17
- (124) LESERVOISIER Y.: 1966,28 ve dn.31 de Trib.St.Jean de Maurienne 18.12.1977 tarihli içtihadı
- (125) Nancy 8.12.1928 G.P.1929.12 Leservoisier:1966,29 dn.33
- (126) BOLATOĞLU B.: 1988,27; DOĞANAY İ.: Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre karada eşya taşınması,Batider 1970 sa.3,437
- (127) LESERVOISIER Y.: 1966,148
- (128) 14.6.1944 S.1945.2.21 Leservoisier: 1966,149 dn.47
- (129) 4.5.1955 JCP 1955 II 8987 D.H.1955,593,Leservoisier: 1966,149 dn. 48 e atfen, rızanın mevcudiyetini arayan diğer bir karar için: Crim. 8.7.1929 G.P.1929.2.618 D.H.1929.493 Leservoisier: 1966,149 d.46

KISALTMALAR

A.D.	: Adalet Dergisi
Batider	: Banka ve ticaret hukuku araştırma enstitüsü dergisi
Bull.Civ.	: Bulletin civil
Civ.	: Civile (chambre)
contra	: aksi fikir
D.H.	: Dalaoz Hebdomadaire
dn.	: dip notu
éd.	: édition
F J S	: Fiches juridiques suisses
G.P.	: Gazette du palais
G.Trib.	: Gazette des tribunaux
H.D.	: Hukuk Dairesi
HFM	: Hukuk Fakültesi Mecmuası (İstanbul)
İbidem	: aynı eser
İzBD	: İzmir Barosu Dergisi
JCP	: Juris classeurs périodiques
Req.	: Chambre des requêtes
RTDC	: Revue trimestrielle de droit civil
Somm.	: Sommaires
Tome	: cilt
YD.	: Yargıtay dergisi

Bibliyografya kısmında ancak doğrudan doğruya müracaat olunan eserler zikredilmiştir. Dip notlarında şehir adları Fransız İstinaf Mahkemesini ifade eder.

BİBLİYOGRAFYA

- ADAL E.: Trafik kazalarında akit dışı sorumluluk İstanbul 1963
- AKIN M.Z.: 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanununun malî mes'uliyet ve mecburî sigortaya müteallik 50.51.maddeleri hükümlerini değiştiren 232 sayılı kanun etrafında düşünceler AD.1961,sa:1-2
- AKIN M.Z.: Motorlu nakil vasıtaları kazalarına karşı mecburî mes'uliyet sigortası Ankara 1973
- AKMAN S.G.: Sorumsuzluk anlaşması İstanbul 1976
- ALTER M.: Droit de transports (terrestres, aériens et maritimes-internes et internationaux) Paris 1984
- ARKAN S.: Eşyanın karayolu ile uluslararası taşınmasına ilişkin konvasyon (CMR) üzerinde bir inceleme, sorumluluk ve sigorta hukuku bakımından eşya taşımacılığı sempozyumu, bildiriler-tartışmalar 26-27 ocak 1984 Maçka-İstanbul, Ankara,1984
- ARKAN S.: Karada yapılan eşya taşımalarında taşıyıcının sorumluluğu Ankara,1982
- ARKAN S.: Karayolu ile eşya taşımalarından taşıyanın sorumluluğu sorumluluk ve sigorta hukuku bakımından eşya taşımacılığı ikinci sempozyumu Ankara 1985
- ATABEK R.: Eşya taşıma hukuku İstanbul 1950
- BAŞAKLAR E.: İsviçre Karayolları Trafik Kanunundaki hukukî sorumluluğa ilişkin bir inceleme YD.1977 sa.1
- BAŞBUĞOĞLU T.: Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu I.cilt Ankara 1988
- BOITARD M.: Les contrats de services gratuits Paris 1944
- BOLATOĞLU B.: Karayolları Trafik Kanununa göre motorlu araç işletenin hukukî sorumluluğu (işleten kavramı ve sorumluluğun şartları) Ankara 1958
- BOZER A.: Sigorta hukuku Ankara 1981

BUSSY A.-RUSCONI B.: Code suisse de la circulation routère, annoté, Laussane 1972

BUSSY A.: SJK 914 Ersatzkarte No.29

ÇELİKTAŞ D.: 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununda işletenin hukukî sorumluluğu İzmir, 1987

DESCHENAUX H.-TERCIER P.: Responsabilité du détenteur d'un véhicule automobile Fribourg 1973

DESCHENAUX H.-TERCIER P.: La responsabilité civile Berne 2éd.1975

DOĞANAY İ.: Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre karada eşya taşınması Batider 1970 sa.3

DOĞANAY İ.: Türk Ticaret Kanunu Şerhi II, Ankara 1981

DUPEYROUX J.J.: Contribution à la théorie générale de l'acte gratuit Toulouse 1955

DURMUŞ H.: Trafik kazalarından doğan zararlar hakkında sorumsuzluk anlaşmaları ve Karayolları Trafik Kanununun ilgili hükümleri A.D.1988

ENGEL P.: Traité des obligations en droit suisse-partie générale Neuchâtel 1973

ERİŞ G.: Açıklamalı-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu II, Ankara 1988

ERTEN A.: Sorumsuzluk şartları Ankara 1977

GÜRSOY K.T.: İsviçre hukukunda trafik kazalarından doğan hukukî sorumluluğun ana hatları Ankara, 1974

GÜRSOY K.T.: Motorlu taşıt araçlarının sebep oldukları zararlardan sorumluluk ve trafik kanununun aksak tarafları I. Türk Hukuk Kongresi Ankara 1972

İMRE Z.: Türk hususî hukukuna göre tehlikeli şeylerden doğan hukukî mes'uliyet Yargıtay 100.Yıl Armağanı Ankara 1968

JAUFFRET C.: La responsabilité en matière d'accidents d'automobiles (étude comparée de droit espagnol, italien et français Paris 1965

KARAHASAN M.R.: Sorumluluk ve tazminat Ankara 1981

KARAHASAN M.R.: Tazminat davaları İstanbul 1973

- KILIÇOĞLU M.: 2918 yasaya göre işletenin sorumluluğu, Batider 1984 sa.2
- LALOU H.: Traité pratique de la responsabilité civile 3ième éd. Paris 1943
- LESERVOISIER R.Y.: La responsabilité civile résultant du transport gratuit des personnes en droit français et en droit anglais Paris 1966
- ÖZDEMİR F.: Trafik kazalarından doğan tazminat ve sigorta davaları İstanbul 1975
- ÖZSUNAY E.: Trafik hukukunda araç sahibinin fiil ve davranışlarından sorumlu olduğu şahıslar, Batider 1967 sa.1
- ÖZSUNAY E.: Araç sahibinin hatır için ücretsiz taşıdığı veya aracını hatır için kullandığı şahıslara karşı sorumluluğu HFM 1969 XXXII sa.1
- RODIERE R.: Manuel des transports terrestres et aériens Paris 1969
- RODIERE R.-MERCADAL B.: Droit des transports terrestres et aériens 4ème éd. Paris 1984
- SAVATIER R.: Traité de la responsabilité civile en droit français (civil-administratif-professionnel-procédural) I-les sources de la responsabilité civile 2`ime éd. Paris 1951
- TANDOĞAN H.: Türk mes'uliyet hukuku (akit ve akit dışı mes'uliyet) Ankara 1962
- TANDOĞAN H.: Tehlike sorumluluğu kavramı ve Türk hukukunda tehlike sorumluluklarının düzenlenmesi sorunu, Batider aralık 1979 sa.2
- TANDOĞAN H.: İsviçre hukukunda motorlu taşıt aracı işletenin sorumluluğu ve Türk hukuku için öneriler-trafik sigortası V.tic.bank.huk.haft. Ankara 1975
- TANDOĞAN H. Trafik kanununun hukukî mes'uliyete dair hükümlerinde yapılan yeni tadillerin tahlil ve tenkidi Batider 1961 sa.1
- TANDOĞAN H.: Kusura dayanmayan sözleşme dışı sorumluluk hukuku Ankara 1981

TEKİNAY S.S. Borçlar hukuku, genel hükümler I.5.b. İstanbul 1985

ÜLGEN H.: Uluslararası taşımacılık ve hukukî sorunları İstanbul 1988

ÜLGEN H.: Türk hukukunda ve milletlerarası hukukta karayolu ile yolcu ve bagaj taşıma, sorumluluk ve sigorta bakımından ikinci taşımacılık sempozyumu 24-25 ocak 1985, Maçka-İstanbul, Ankara 1985

YUNG W.: La responsabilité d'après la loi sur la circulation routère du 19 décembre 1958 in Etudes et articles Genève 1971

ZEYNELOĞLU A.: Uygulamalı taşıma hukuku Ankara 1980